УДК 343.9

СОКОЛ В. М.,
здобувач кафедри кримінального права та кримінології
Університету державної фіскальної служби України

ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Анотація. У статті розглянуто досвід зарубіжних держав щодо запобігання злочинам у сфері підприємницької діяльності. Продемонстровано загальносоціальні заходи, які проводяться з метою мінімізації їх кількості. Запропоновано використовувати зарубіжний досвід в Україні.

Ключові слова: підприємницька діяльність, злочини, запобігання, протидія, злочинні прибутки

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Злочинність у сфері підприємницької діяльності стає все більш проблемним і загрозливим явищем для України як для самостійної, незалежної та суверенної держави. Існуючі довгий час недосконалі економічні відносини використовуються злочинцями для забезпечення значних власних матеріальних надходжень за рахунок корупції, легалізації шляхом «відмивання» грошових коштів, здобутих злочинним шляхом, заняття забороненими видами господарської діяльності, безпосередніх зазіхань на всі форми власності та вчинення інших злочинів економічної спрямованості. Безумовно, що подібні діяння не повинні і не залишаються без належного реагування з боку держави, вони зобов'язують її правоохоронні органи вести боротьбу з ними.

Така складна криміногенна обстановка потребує розроблення комплексу науково обґрунтованих заходів, спрямованих на забезпечення нормального функціонування підприємництва та протидію злочинам, які вчиняються в цій сфері, що зумовлює актуальність обраної теми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій із даної теми. Теоретичною і методологічною основою роботи є фундаментальні дослідження таких українських вчених, як: Андрушко П.П., Александров Ю.В., Берзін П.С., Бойко А. М., Борисов В.І., Дудуров О.О., Волобуєв А.Ф., Кириченко В.М., Короткевич М. Є., Лантінов Я. О., Павлик Л.В., Пащенко О.О., Перепелиця О.І., Стрельцов Є.Л., Фріс П.Л. тощо.

Формування цілей статті. Метою наукового дослідження є аналіз запобігання і протидії злочинів у сфері підприємницької діяльності на прикладі законодавства окремих держав та пошук оптимальних заходів, які необхідно імплементувати в практику діяльності правоохоронних органів України.

Виклад основного матеріалу. Сучасний стан державотворення в Україні тісно пов'язаний з освоєнням зарубіжного досвіду державного управління в організації правоохоронної діяльності, в тому числі щодо боротьби зі злочинністю у сфері підприємницької діяльності, тому що економічна злочинність має тяжкі наслідки для будь-якого суспільства. Обравши шлях удосконалення та розвитку системи правоохоронних органів, завжди корисно реально оцінити свій власний досвід і, поряд із тим, звернутися до напрацювань у цій галузі вчених інших країн.

Так, зокрема, досвід США у сфері боротьби зі злочинами у сфері підприємницької діяльності свідчить про таке. У цій державі було розширено законодавче визначення легалізації злочинних прибутків, і тепер злочином визнається проведення самої операції з коштами сумнівного походження, незалежно від факту доказування предикатного злочину. Кримінальна відповідальність за легалізацію злочинних прибутків в США встановлена як на федеральному рівні, так і в кожному окремому штаті. Окрема відповідальність встановлення і за так зване «структурування» – розподіл великої суми грошей на дрібні суми з метою уникнути перевірок із боку адміністрації. Така діяльність розцінюється як введення в оману з метою приховати підозрілі трансакції [6, с. 33].

Оскільки легалізація злочинних прибутків полягає в здійсненні будь-яких операцій із грошовими коштами, протидія легалізації полягає, перш за все, у відстеженні потоків готівки і безготівкових коштів. Одним із найбільш ефективних способів відстеження руху грошових коштів є моніторинг платежів. На сьогодні в США працюють дві найбільш розповсюджені форми розрахунків: за допомогою чеків і кредитних карток. Обидві форми розрахунків проходять через систему федерального резерву і центрального банку, які і здійснюють моніторинг платежів із використанням чеків і кредитних карток. Американська стратегія боротьби з відмиванням грошей не може бути названа стрункою і раціональною. Не дивлячись на законодавчі нововведення, не можна говорити про те, що федеральний уряд дійшов до змоги відслідковувати всі незаконні операції з грошима сумнівного походження. Крім цього, невирішеним є питання взаємодії правоохоронних і контролюючих органів. Так, у стратегії американського уряду з боротьби з легалізацією злочинних прибутків 10-12 різних федеральних агентств відповідають за різні напрямки її реалізації, а механізм їхньої співпраці не вироблений [2, с. 283].

Згідно з польським досвідом у цій державі у сфері боротьби з легалізацією (відмиванням) злочинних прибутків законодавчу базу у сфері протидії легалізації злочинних прибутків становлять Закон «Про податковий

контроль» і Закон «Про протидію легалізації брудних грошей», відповідні положення Кримінального і Валютного кодексів. Законом «Про податковий контроль» у структурі Міністерства фінансів було створено Бюро. Відповідно до Закону «Про протидію легалізації брудних грошей» у Міністерстві фінансів було створено Департамент фінансової інформації і введено посаду Генерального інспектора фінансової інформації, який має статус віце-міністра. Таким чином, сьогодні в структурі Міністерства фінансів Польщі паралельно працює два департаменти: Департамент фінансової інформації і Бюро податкового контролю [1, с. 37].

Бюро податкових записів має вертикальну структуру з Головним управлінням у Варшаві, відділами податкових записів у 16 воєводствах і префектурами податкових записів в повітах. У даний момент у Бюро працює понад 350 осіб по всій Польщі. До обов'язків Бюро входять: протидія порушенням чинного законодавства у сфері зовнішнього і внутрішнього товарного обігу; виявлення порушень і злочинів у сфері управління державними коштами та коштами, які походять від Європейського союзу і міжнародних фінансових організацій (після вступу Польщі до Євросоюзу почалися надходження від різних організацій, одночасно з якими з'явилися випадки негосподарського витрачання, розтрати та інших способів розкрадання цих коштів); запобігання корупції державних службовців міністерства фінансів; контроль декларацій про доходи і майновий стан державних службовців, у тому числі співробітників структурних підрозділів міністерства фінансів; викриття злочинів, які посягають на національну культуру, архівні ресурси та інтелектуальну власність Польщі; виявлення майна, добутого злочинним шляхом, і того, яке підлягає конфіскації; викриття механізмів провезення на територію Польщі платіжних засобів, які походять від злочинів; ведення аналітичної діяльності щодо цих видів злочинів. Бюро приділяє значну увагу обміну інформацією як всередині держави, так і з закордонними колегами.

Також Бюро має зв'язок із генеральною прокуратурою, окружною прокуратурою і поліцією у всіх воєводствах. На міжнародному рівні Бюро найбільш активно співпрацює з колегами зі США, Франції, Німеччини та України. Пояснюється це значним обсягом руху товарів, послуг і робітників між цими державами і Польщею. Важливим аспектом міжнародного співробітництва є обмін інформацією між відповідними органами і службами, що займаються розслідуванням податкових злочинів. Усі документи й інша інформація передається тільки під час особистих зустрічей. Навіть найкращі внутрішні закони у сфері протидії легалізації не можуть бути достатньо результативними без наявності відповідних інструментів міжнародного співробітництва.

Відповідно до досвіду Великобританії у сфері протидії легалізації злочинних прибутків кожен банк має уповноваженого співробітника, відповідального за дотримання вимог банківського законодавства у сфері протидії легалізації злочинних прибутків. Щороку уповноважений співробітник

повинен проходити перепідготовку з питань нового законодавства, засобів і методів протидії в цій сфері. Співробітник банку, який не вжив відповідних заходів з протидії відмиванню грошей, несе відповідальність за кримінальним законодавством [3, с. 153].

Важливим елементом протидії відмиванню грошей є освіта й інформування людей із метою створення з їх боку застережливого відношення до злочинців. У Великобританії було введено нову форму роботи з інформаторами. Відтепер вся інформація, яка стосується відмивання грошей, надсилається до централізованого органу. Оплату послуг інформаторів здійснюють банки – 75% і МВС – 25%. Це повинно сприяти підвищенню ефективності протидії легалізації злочинних прибутків.

Розглядаючи зарубіжний досвід країн світу, варто зазначити, що сьогодні форми міжнародної взаємодії в боротьбі зі злочинністю досить різноманітні і включають: надання допомоги з кримінальних, цивільних та сімейних справ; підписання та реалізацію міжнародних договорів і узгоджень (домовленостей) із боротьби зі злочинністю і, перш за все, з транснаціональною злочинністю; виконання рішень іноземних правоохоронних органів із кримінальних та цивільних справ; регламентацію кримінально-правових питань та прав особистості в галузі забезпечення правопорядку; обмін інформацією, що викликає взаємний інтерес для правоохоронних органів; проведення спільних наукових досліджень та розробок у галузі боротьби зі злочинністю; обмін досвідом правоохоронної роботи; надання допомоги у підготовці та перепідготовці кадрів; взаємне надання матеріально-технічної та консультативної допомоги [4, с. 80].

Стратегічні питання міжнародного співробітництва з боротьби зі злочинністю вирішуються Організацією Об'єднаних Націй. Функція ООН як організатора боротьби зі злочинністю у світі закладена в Уставі цієї міжнародної організації. Так, у ст. 1 Статуту йдеться про те, що ООН: підтримує міжнародний мир та безпеку; розвиває дружні стосунки між державами; здійснює міжнародне співробітництво у вирішенні міжнародних проблем економічного, соціального та гуманітарного характеру. Статистичні дані, які формуються ООН з 1970 р., свідчать про несприятливий прогноз розвитку економічної злочинності у світі. Серед інших найбільш динамічними за показниками кількості є злочини економічної спрямованості (до 10-15 % та більше за рік).

Потрібно відмітити, що останнім часом набули поширення нові способи вчинення злочинів із використанням умов, що склалися, та ринкових відносин, що видозмінюються, а також із використанням досягнень сучасних технологій. На думку експертів Міжнародного Валютного Фонду, в різноманітних фінансових системах світу «відмивається» від 500 млрд. до 1,5 трлн. доларів щорічно, що дорівнює 1,5–5 % валового національного доходу всіх країн світу. За повідомленням експертів ООН, наслідки великомасштабних махінацій, вчинених за останнє десятиріччя в банківській та фінансовій системах, мали глобальний характер, оскільки порушили

інтереси інвесторів із різних країн світу та завдали збитків банківським системам низки країн, що розвиваються [6, с. 63]. Співробітникам правоохоронних органів дедалі частіше доводиться не тільки здійснювати функції щодо протидії економічній злочинності та припинення протиправної діяльності, а й усувати наслідки таких правопорушень, повертати кошти, майно та цінності із зарубіжних країн, що є одним із найскладніших завдань. Проблема ускладнюється слабкістю системи фінансового контролю в Україні та країнах СНД, в яких практично неможливо встановити походження грошових коштів, великі суми перебувають в обігу в готівковій формі. У 2002 р. Міжнародна організація з протидії відмиванню брудних грошей включила Україну до переліку держав, до яких необхідно застосувати економічні санкції у зв'язку з неприйняттям нею ефективного закону щодо протидії економічній злочинності та відмиванню грошей. Тільки 2 лютого 2006 року, після внесення поправок та доповнень до існуючого національного законодавства, Україну було виключено зі списку країн, за якими здійснюється активний фінансовий моніторинг. Потім знову у 2010 році Україна перебувала в «чорному» списку FATF. У 2011 році Україна виключена із чорного списку FATF – міжнародної організації, що розробляє заходи боротьби з відмиванням грошей [8].

Нині співробітництво правоохоронних органів України перебуває в процесі становлення. Підтримуються нечисленні контакти з ООН, ОБОЄ, ФЛТФ, Радою Європи (переважно це участь у проектах із фінансування та організаційної підтримки діяльності українських правоохоронних органів, яка здійснюється у формі конференцій, семінарів, тренінгів).

Найбільш ефективна взаємодія встановлена з Інтерполом. Визнаючи високу ступінь шкідливості, яку заподіюють економічні злочини суспільству та світовій фінансовій системі, в складі поліцейського директорату Генерального Секретаріату Інтерполу було сформовано відділ із боротьби з фінансовими та економічними злочинами, що включає в себе також робочу групу POPAC, яка спеціалізується на контролі за доходами, отриманими внаслідок злочинної діяльності. Дослідницька робота групи «Flatwash» спрямована на виявлення підозрілих фінансових операцій та коштів, майна й цінностей, що здобуті злочинним шляхом, також і в країнах СНД [5]. У деяких державах утворені підрозділи фінансової розвідки, які об'єднані в єдину мережу «Егмонд», що має на меті інтенсифікацію обміну інформацією про економічні злочини, створення єдиної міжнародної бази даних таких злочинів. Головна увага приділяється злочинам у сфері відмивання брудних грошей.

Сучасна система боротьби з економічною злочинністю в результаті свого розвитку закріпила основні правила та принципи взаємодії між компетентними органами країн світу, виробила єдину методику запиту інформації, а також можливий обсяг інформації, що може бути надана [7, с. 144].

Висновки. Особливістю легалізації злочинних прибутків є те, що конкретні способи відмивання дуже рідко обмежуються територією

однією держави, що викликає ряд проблем юрисдикційного і організаційного характеру, які вдало використовують злочинці. У зв'язку із цим для забезпечення більшої результативності протидії легалізації внутрішнє законодавство держав має бути пристосоване до потреб міжнародного співробітництва. Це значить, що законодавства різних держав повинні мати спільні риси.

По-перше, необхідним є існування системи прийняття та надання правової допомоги, а також інформації, пов'язаної з легалізацією злочинних прибутків, враховуючи, що цей обмін повинен відбуватися між органами, спеціально створеними для розслідування таких злочинів, у тому числі між поліцією, митною і податковою службами.

Варто зазначити, що деякі кроки в цьому напрямку вже зроблені. Так, МВС України та Польщі мають договір про взаємну допомогу. Крім того, підписаний Протокол про співробітництво між Головною комендатурою поліції Польщі і МВС України, в якому поіменно вказані особи польської поліції і української міліції, що відповідають за окремі напрямки боротьби зі злочинністю, в тому числі і за протидію легалізації грошей. Уже існує досвід використання положень цього Протоколу для вирішення поточних питань оперативної роботи, який показав досить суттєву ефективність безпосередніх контактів між правоохоронцями різних держав. По-друге, необхідно створити ефективну і гармонійну систему (видачі) екстрадиції злочинців і майна, яке їм належить. По-третє, необхідно налагодити доступ до інформації і документів, які знаходяться на території іншої держави, і створити систему вільного обміну інформацією і досвідом між спеціальними підрозділами, які ведуть боротьбу з легалізацією злочинних прибутків шляхом укладання двосторонніх угод на засадах взаємності.

Література:

1. Жуковська Ж.О. Проблеми міжнародного співтовариства у боротьбі зі злочинами майнового характеру. Південноукраїнський правочин часопис. 2008. № 4. С. 35–36.
2. Журавель М.І. Міжнародні правові аспекти боротьби з легалізацією доходів здобутих злочинним шляхом. Часопис Київського університету права. 2010. № 1. С. 280–286.
3. Кравчук С. Прийняття і реалізація концепції боротьби зі злочинністю у сфері економіки – шлях до припинення економічної злочинності. Право України. 2010. № 7. С. 151–156.
4. Куликов А.С. Экономическая преступность в России: состояние, тенденции, прогнозы. Право и безопасность. 2009. № 1. С. 79–83.
5. Мартинов М.Д. Сучасні проблеми організації діяльності органів внутрішніх справ України та шляхи їх вирішення. Форум права. 2010. № 3. С. 290–296.
6. Половинський Л.В. Протидія легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом: міжнародний та вітчизняний досвід. Економіка. Фінанси. Право. 2008. № 5. С. 33–35.
7. Токарчук О. Зарубіжний досвід боротьби з економічною злочинністю // Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр. / Нац. акад. держ.

упр. при Президентові України. Одес. регіон. ін-т держ. упр. 2013. Вип. 1(53). С. 143–147.
8. Украина может вернуться в черный список FATF // Media.com.ua от 23 марта 2011. URL: http://mediaua.com.ua/detail/69759 (дата звернення 6.09.2018).

Сокол В. Н. Предотвращение преступлений в сфере предпринимательской деятельности: зарубежный опыт

Аннотация. В статье рассмотрен опыт зарубежных государств по предотвращению преступлений в сфере предпринимательской деятельности. Продемонстрированы общесоциальные мероприятия, которые проводятся с целью минимизации их количества. Предложено использовать зарубежный опыт в Украине.

Ключевые слова: предпринимательская деятельность, преступления, предотвращение, противодействие, преступные доходы.

Sokol V. Prevention of crimes in the sphere of business activity: foreign experience

Summary. In article experiment of the foreign states on prevention of crimes in the sphere of business activity is considered. It is established that the current state of the state in Ukraine it is closely connected with development of foreign experience of public administration in the organization of law-enforcement activity, including, on fight against crime in the sphere of business activity as economic crime has serious consequences for any society. Having chosen a way of improvement and development of system of law enforcement agencies, it is always useful to be realistic about own experience and, at the same time, to address practices in this area of scientific other countries.

It is defined that existence of system of acceptance and rendering legal aid and also information connected with money laundering is necessary, considering that this exchange has to happen between the bodies which are specially created for investigation of such crimes including between police, customs and tax services.

Key words: business activity, crimes, prevention, counteraction, criminal income.